

Ser e sentir

O

a aparición da nova –e derradeira– novela de carlos casa-
res, ‘o sol do verán’, obríganos a adoptar unha nova
perspectiva interpretativa ante o conxunto da súa
obra, agora definitivamente conclusa, porque nela
os textos recolócanse e interaccionan, cobrando
novos significados, que nos revela a luz que pro-
xecta este sol do verán.

sol do verán continúa sen dúbida, con coherencia a traxectoria narrativa de Carlos Casares. En primeiro lugar, porque supón un avance decidido no camiño –que tantas veces Casares confesara estar empeñado en percorrer– de depuración estilística, de búsqueda dun rexistro literario fundamentalmente comunicativo, que non actuase como barreira senón como ponte cara ós lectores. Este empeño resultaba xa moi evidente en *Vento ferido*, a maxistral e iniciática colección de contos que o público galego recibiu como aire fresco no abafante ambiente literario dos 60, e seguiría séndoo en obras posteriores, sobre todo na paradigmática –dende este punto de vista– *Ilustrísima*.

Sen embargo, Carlos Casares foi quen de compatibilizar este obxectivo cunha innegable inquietude constructiva, na procura sempre de diferentes solucións técnicas para cada un dos seus proxectos narrativos: narradores omniscientes en terceira persoa, narradores en primeira, monólogo interior, xuxtaposición de voces peneiradas polo discurso dun funcionario xudicial... diversas estratexias modalizadoras que supoñen un esforzo por atopar a fórmula máis axeitada para contar unha determinada historia. Porque Casares sabía ben que cada historia pide ser contada dunha maneira diferente; a cuestión é dar con ela, e a esa tarefa aplicouse como escritor, sen regatear adicación (sabemos cantas versións corríxía antes da que consideraba como definitiva) nin tempo, pois os ritmos creativos de Casares impúñao a propia historia, que ás veces se resistía a ser narrada, de aí eses silencios editoriais –en ocasións case dunha década–, silencios que nos fan dun escritor fiel, sobre todo, ó seu propio proxecto. En *O sol do verán* é a voz dunha muller nova a que nos relata a súa propia historia por medio de sucesivos flash-backs que nos remontan a distintos momentos, máis ou menos afastados, do seu pasado.

Certamente Ourense é o particular Macondo de Carlos Casares, o espacio que fixo seu, sen fanatismos localistas pero con singular insistencia. Un Ourense caleidoscópico e mutante: urbano en Deus sentado nun sillón azul, episcopal e decimonónico en *Ilustrísima*, blancoamorianoamente proletario en Cambio en tres... Agora Casares trasládanos ós arredores da cidade, á bisbarra de Beiro, de marcadas connotacións cuase lendarias dende que a guiara eclesiástica e revolucionariamente Basilio Álvarez, e onde o escritor tivo un tío abade que asoma con simpatía entre as páxinas de varias das súas novelas. Beiro constitúe un microcosmos idílico, a metáfora perfecta do paraíso perdido da infancia. Que parte da infancia do escritor transcorre neses paraxes non nos obriga ás sempre limitadoras lecturas biográficas, pero si que lle engade á novela unha dimensión íntima á que máis adiante me referirei de novo.

O sol do verán é, coma *Ilustrísima* ou coma *Deus sentado nun sillón azul*, unha novela de personaxe, na que os dous protagonistas –Helena e Carlos– forman un dúo perfecto, afinado con maxistral harmonía, pois é ela –súa é a voz narrativa– quen nos transmite a súa particular visión de Carlos pero ta-

mén a imaxe que de si mesma contempla reflectida nos ollos del. Ambos personaxes resultan imprescindibles porque cada un deles emite uns sutilísimos acordes que nos permiten instalarnos na tesitura axeitada para entender o outro. Pero, ademais, é preciso suliñar a soledade con que están construídos os personaxes secundarios: a engaiolante e misteriosa nai de Helena; Leopoldo, o pai de Carlos, exercendo a distancia a súa capacidade de seducción; o devoto Indalecio; a rabuda Tía Mercedes; os criados, que semellan rescatados das páxinas dunha novela de Otero Pedrayo, o gran cronista do devalar da fidalguía galega... Mesmo os mortos proxectan a súa poderosa sombra sobre os vivos.

A acción desenvólvese nun marco temporal ben definido pois, aínda que ceibe de ríxidas fronteiras cronolóxicas, o texto está sementado de datos que nos permiten ubicarnos entre 1950 e o solpor da década dos 60. Nestes vinte anos medra a relación que vencerá os protagonistas dende a infancia e que só rematará co suicidio de Carlos. Sen embargo, ó fio das lembranzas de Helena pescudaremos no seu pasado e no da súa familia, de xeito máis e máis difuso e fragmentario canto máis lonxano sexa o episodio evocado: así, os días da guerra serán só unha sombra escura proxectada sobre os habitantes da casa de Beiro, tan leve que non chegará a nublar a espléndida luz da infancia de Helena, unha infancia alumeada polo sol estival de Beiro, un sol que difundía unha luz transparente, intensa, empeñada en esmaltar o cielo de azul, pero que o disparo de Carlos transformaría en “un sol negro e violento”. Metáfora da perfecta brillantez de tantos e tantos soños e xogos compartidos por ambos, a novela remata xustamente cando Helena lle pecha as fiestras da biblioteca a ese sol teimudo que, trala morte de Carlos, se afana en seguir alumeando un mundo que para ela é só unha “desorde ingobernable” na que, malia todo, terá que seguir vivindo.

O sol funcionará, efectivamente, como unha sorte de leit-motiv da novela, unha novela moi camusiana (aínda que careza do determinismo fatalista de L’Étranger), e non é casualidade que Casares manifestara reiteradamente a súa devoción xuvenil polo autor francés, atípica nunha época en que os paradigmas literarios dos escritores galegos se atopaban máis ben entre os autores do Nouveau roman francés. Como tampouco é casualidade que sexa de Camus a cita que abre a novela: “A verdade de ser e de sentir”.

O sol do verán é, sen dúbida, unha novela de amor. Pero non só. É tamén unha novela de búsqueda, que nos convoca a perseguir a auténtica felicidade, unha felicidade que equivale, dalgunha maneira, á verdade –“a verdade de ser e de sentir”–, unha verdade que para Casares é condición indispensable para conseguir esa estraña fórmula de benestar que agocha o coñecemento, aínda que ese coñecemento sexa xustamente o da radical imposibilidade da felicidade e aínda que, por iso mesmo, sexa o seu principal obstáculo. No caso de Helena e Carlos, a verdade, as súas verdades, son imposibles de conciliar: non poden facer compatíbles os seus sentimentos co que eles verdadeiramente son, e por iso Carlos négase a vivir instalado nunha dobre mentira. O coñecemento, en última instancia, fará estoupar a burbulla de cristal na que Helena vivía feliz na súa ignorancia. Entón, se a verdade posúe tal poder de destrución, ¿será logo que a literatura, a mentira por definición, é o único lugar habitable? ¿será que a felicidade só é posible na inocencia do descoñecemento? Estas son algunhas das interrogantes que a novela suscita nos seus lectores.

Diciu eu ó comezo destas reflexións que *O sol do verán* supón un paso máis na coherente traxectoria narrativa do escritor, unha peza que encaixa á perfección no mosaico macrotextual que forman as súas novelas. Sen embargo, a obra de Casares estaba en pleno proceso de evolución, unha evolución inapreciable quizais dende a distancia curta pero moi evidente cando se contempla globalmente o corpus dende unha certa perspectiva. Así, nela adquirirían cada vez máis protagonismo os personaxes e as voces femininas, porque só dende a madurez se pode asumir a radical alteridade do outro, unha alteridade que Casares –mesmo polo seu talento– cada vez entendía mellor. Esa alteridade que fai de Helena y Carlos dúas caras da mesma moeda: mutuamente imprescindibles pero condenadas a vivir de costas.

Por outra banda, esta é unha novela máis íntima, máis introspectiva, na que o devir histórico é só un transfondo ó que se alude como de esguello, por medio de referencias ós artigos de Pemán no ABC, ou ás revoltas universitarias dos 60. Porque o verdadeiro conflito de *O sol do verán* acontece no interior dos personaxes, posúe unha dimensión privada que se proxecta, en todo caso, cara ós particulares abismos que cada quen agocha no seu interior. Uns abismos que poden chegar a ser infernos e que, coma un sol negro, poden ocultarnos o devir da Historia. Esa Historia que prossegue imparable o seu camiño, máis alá do Edén de cristal no que viviron Helena e Carlos, e que Casares nos convida a visitar dende o coñecemento de que, como seres humanos, o noso destino é ser expulsados do paraíso.

d OLORES VILAVEDRA